

Szakmai álláspont és javaslatcsomag

A szegénység miatt szüleiktől elszakított gyerekek nagy része roma

Miközben a Gyermekjogi Egyezmény és a Gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) alapelveként vallja a családok védelmét, a gyermekek családban való felnövekedésének támogatását, addig évről-évre egyre több gyermek nevelkedik állami gondoskodásban az elmúlt években, a családjától távol. A legfrissebb adatok szerint Magyarországon ma több, mint 23 ezer fiatal él szakellátásban.¹ Bár a törvény kifejezetten tiltja, a családok szétszakításának elsődleges oka – közvetlenül vagy közvetve – még mindig a családok nagyfokú szegénysége².

A társadalom perifériáján élők körében messze felülreprezentáltak a roma családok, így a mélyszegénység miatt szétszakított családok körében a romák aránya magasan meghaladja lakosságbeli arányukat. Továbbá, a gyermekvédelemben dolgozók munkáját esetenként a romákkal szembeni előítéleteik is befolyásolják³, ami szintén hozzájárul ahhoz, hogy a cigány származású gyermekeket aránytalanul sok esetben vezik el a hatóságok jogellenesen a szüleiktől. Ez a diszkriminatív gyakorlat az elmúlt évek során csak fokozódott. Az Európai Roma Jogok Központja Alapítvány (ERRC) kutatása már 2007-ben felhívta a figyelmet a roma

¹ Ha végignézzük az elmúlt húsz év adatait, a Gyvt. megszületésének évétől (1997) elkezdett csökkenni a szakellátott gyermekek száma, majd a tendenciózus csökkenés után 14 évvel, 2011-ben kezdett el először emelkedni az ellátottak száma, azóta folyamatosan növekszik. (Forrás: KSH adatok, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_fsp001.html

2014-es (legfrissebb) KSH-adatok szerint 23.120 fiatal él szakellátásban, forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg001.html

² A 2010-es adatok szerint a veszélyeztetettként nyilvántartott kiskorúak (197.948 fő) fele anyagi okból (92.146 gyermek) veszélyeztetett! (ld: legfrissebb elérhető Éves Gyermekvédelmi Statisztikai Tájékoztató. www.ncsszi.hu/download.php?file_id=204)

Ugyan a veszélyeztetettségként való nyilvántartásba vétel nagyon jó indikátora az anyagi okból való kiemelés adatainak, de mégsem megfeleltethető neki. Az anyagi okból való kiemelésre sajnos nincsenek statisztikák, de a ERRC 2011-es kutatásában lekérte ezen adatokat is, és eszerint 2008-ban az ellátott gyermekek 23,78%-a volt ellátásban anyagi okokból, 2009-ben az összes ellátott gyermek 21,46%-a volt gondozott anyagi okok miatt. Az egyik szakértő állítása szerint „a családból kiemelt gyermekek minden esetben szegény gyermekek.”- idéznek egy interjúból a tanulmányban. (ERRC, 2011. 26.)

³ Ld. többek között a 9. lábjegyzetben említett tanulmányt.

gyerekek feltűnően magas arányára a gyermekvédelmi intézményekben (akkor ez az arány 58% volt⁴). De 2010-re tovább romlott a helyzet: ekkorra ugyanez az arány már 65,9% volt⁵. A legfrissebb, 2015-ös, szintén az ERRC megbízásából elvégzett Nógrád megyei kutatás⁶ pedig kirívóan súlyos adatokkal szolgál: a szakellátásban a roma gyermekek **80 % körüli arányáról** számol be!⁷

A kutatások azt is megállapították, hogy a roma gyermekek többségét anyagi okok miatt emelik ki családjukból, és hogy az anyagi okokból veszélyeztetett családok számára nem áll rendelkezésre megfelelő számú szakember, illetve hiányoznak a preventív programok és szolgáltatások. *„Ez a helyzet, a roma gyerekek felülreprezentáltsága a szakellátási rendszerben, a helyi szakemberek véleménye szerint nem új fejlemény, lényegében hosszú évtizedek óta ez a jellemző.”* – írják a kutatók.⁸

A roma családok közvetett diszkriminációja (azaz, hogy felülreprezentáltak a szegénységük miatt megkülönböztetettek között) **és a közvetlen diszkriminációjuk** (azaz, a szakemberek előítéletessége miatti hátrányos megkülönböztetésük) **összekapcsolódik és együttesen hat a**

⁴ Fenntartott érdektelenség: Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben (2007): <http://www.errc.org/article/fenntartott-erdektelenseg-roma-gyermekek-a-magyar-gyermekvedelmi-rendszerben/3865>

⁵ Életfogytiglan: Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben (2011), <http://www.errc.org/cms/upload/file/életfogytiglan-20-june-2011.pdf>

⁶ Darvas Ágnes – Farkas Zsombor – Kende Ágnes – Vígh Katalin: Roma gyermekek a szakellátásban. Gyermekjólét és gyermekvédelem Nógrád megyében, Esély 2016/4. szám

⁷ Az idézett adatok egymással nem összevethetőek, mert különböző megyékben készült, különböző típusú kutatások eredményei, de minden idézett kutatás ugyanarra az egyértelműen durva aránytalanságra, a roma gyermekek nagyon magas arányára hívja fel a figyelmet.

⁸ Szintén ők állapítják meg, hogy az adatok alapján a mélyszegénység és a gyerekek szakellátásába kerülése között továbbra is szoros a kapcsolat. *„Az etnikai megkülönböztetés megragadása a kiemelések szintjén szinte lehetetlen vállalkozás, hisz a roma családokat érő megkülönböztetés az életük szinte minden területén jelen van, így az egymást erősítő diszkriminatív folyamatok nem a gyermekvédelemnél jelentkeznek először. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a kiemelés már annyira súlyos tünete a család helyzetének, a jéghegy csúcsa, amikor már valóban nagyon nehéz megragadni, hogy valós veszélyeztetettségről vagy diszkriminatív bánásmódról van-e szó, hisz az odavezető utat övezi a diszkrimináció minden fajtája, és már a szülők maguk is mind gyerekként, mind felnőttként elszenvedtek megkülönböztetést. Kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy a szakemberek jobban vagy rosszabbul palástolt előítéletességét könnyebb megragadnunk.”* – írják.

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

gyermekvédelmi folyamatokban. Ugyanezt állapította meg már a 2007-es azonos témájú kutatás is⁹, azóta viszont csak romlott a szakemberek attitűdje, az előítéletesség növekedett körükben is.¹⁰

A 2014-es kutatás bemutatja, hogy az egyébként elvárt partnerség – egyenrangúság a szakemberek és ügyfelek között – megbukik azon, hogy a szakemberek sokszor „vonakodnak feladni szakmai hatalmukat. (...) A társadalmi különbségek a dolgozók és a szolgáltatás igénybe vevői között hierarchizált, az elnyomást tápláló gyakorlatokhoz vezetnek. A legtöbb szakember fehérbőrű és középosztálybeli, akik maguk is úgy szocializálódtak, hogy különbséget tettek az alacsonyabb státuszú társaik és önmaguk között, ráadásul a gyermekvédelmi gyakorlatok terepét tekintve a gyermek kiemeléséről a hatóság dönt, így a döntés a túlnyomórészt fehér, felsőbb osztálybeli férfi döntéshozók értékrendjei alapján születik meg.”¹¹ Sajnálatosan a szakemberek leterheltségével, a szakma alacsony presztízsével kapcsolatosan nem a magasabb szintű képzés és fejlődés igénye, hanem egy szigorúbb, zártabb, szinte militarista elveket követő nevelési szemlélet iránti igény erősödött meg.¹² Ez azért fontos, mert az előítéletesség növekedésével és a militarista, büntető-nevelő attitűd felé eltolódással a fentiekben megfogalmazott családtámogató szociális munka ellenpontja felé haladunk.

⁹ “Különösen súlyosan érinti ez a roma gyermeket, hiszen az alól a sztereotipikus és előítéletes véleményalkotástól, a romákat érintő megkülönböztető bánásmódtól, amely a többségi társadalmat általánosan jellemzi, feltehetőleg a gyermekvédelem munkatársai sem képesek kivonni magukat. (...) Úgy láttuk azonban, hogy a szakemberek ítélete mögött nem áll olyan biztos és szubjektivitástól mentes támpont, ami alapján eldöntenek, hogy az ilyen sorsú gyerekek valóban a szülői elhanyagolás áldozatai-e, vagy csupán reménytelenül szegények.” Forrás: Fenntartott érdektelenség: Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben (2007) <http://www.errc.org/article/fenntartott-erdektelenseg-roma-gyermekek-a-magyar-gyermekvedelmi-rendszerben/3865>

¹⁰ Rácz Andrea: Az előítéletes gondolkodás megjelenése a gyermekvédelemben, ESÉLY folyóirat, 2014. (http://esely.org/kiadvanyok/2014_3/2004-3_1-2_Racz_eloiteletes_gondolkodas.pdf) 24. old.

¹¹ Rácz, 2014. 28.

¹² Rácz, 2014. 39.

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

Az állam lemondott a szegény családokról

A legfrissebb adatok szerint a magyar lakosság 44 %-a él anyagi deprivációban¹³. A szegénységgel összefüggő okokból történő gyermekkiemelés kutatásokkal és statisztikákkal is alátámasztott országos tendencia, és ezt jelzik a TASZ jogsegélyszolgálatához érkező panaszok is.¹⁴ Budapesten például 2008 és 2013 között a legtöbb esetben a „szülők lakásproblémáival” indokolták gyerekek állami gondozásba vételét.¹⁵ Nem csak a főváros vonatkozásában igaz ez, az országos adatok alapján is elmondható, hogy a gyermekek többsége szegénység miatt kerül gyermekvédelmi gondoskodásba.¹⁶ Tehát kijelenthető, hogy valóban tömegesen veszik el a szüleiktől a gyermekeiket csupán azért, mert a szülők nem tudják biztosítani a kellő anyagi biztonságot¹⁷.

A magyar társadalom egy részének súlyos elszegényedéseért, az oktatás alacsony színvonaláért, a munkahelyek hiányáért, a generációkon átívelő munkanélküliségért pedig

¹³ A KSH tavaly nem publikált felmérést a szegénység mértékéről, az MTA és az Eurostat azonban 2014 őszén igen. Hazánkban 2009 és 2013 között 20,3 százalékról 26,8 százalékra nőtt a súlyosan depriváltak aránya, és 44,1 % anyagilag deprivált. A szegénységben élő 7 év alatti gyermekek aránya 42,2 százalék. Ezzel Magyarország sereghajtó a visegrádi országok között. (http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Material_deprivation_and_low_work_intensity_statistics)

¹⁴ A 2010-es adatok szerint a veszélyeztettként nyilvántartott kiskorúak (197.948 fő) fele anyagi okból (92.146 gyermek) veszélyeztetett! (ld: legfrissebb elérhető Éves Gyermekvédelmi Statisztikai Tájékoztató. file:///C:/Users/ilona/Downloads/gyermekvedelmi-adatok-2010.pdf Ez a durva arány egyébként nem kivételes, a megelőző években hasonló az arány, a 2007-ös adatok szerint pl. 204.449 veszélyeztetettből 105.016 az anyagi okból veszélyben levő gyermek.) Ugyan a veszélyeztetettségment való nyilvántartásba vétel nagyon jó indikátora az anyagi okból való kiemelés adatainak, de mégsem megfeleltethető neki. Az anyagi okból való kiemelésre sajnos nincsenek statisztikák, de a ERRC 2011-es kutatásában lekérte ezen adatokat is, és eszerint 2008-ban az ellátott gyermekek 23,78%-a volt ellátásban anyagi okokból, 2009-ben az összes ellátott gyermek 21,46%-a volt gondozott anyagi okok miatt. Az egyik szakértő állítása szerint „a családból kiemelt gyermekek minden esetben szegény gyermekek.”- idéznek egy interjúból a tanulmányban. (ERRC, 2011. 26.)

¹⁵ Kovács Vera: Statisztikák, és költség-számítások a családjukból anyagi és lakhatási okok miatt kiemelt gyerekek helyzetével kapcsolatban c. tanulmánya, az adatokat a Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (TEGYESZ) szolgáltatta. forrás: http://www.habitat.hu/files/gyorsjelentés_ujweb.pdf

¹⁶ ERRC 2009-es ('Fenntartott érdektelenség') és 2011-es ('Életfogytiglan') kutatásának eredményei

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

elsősorban az állam felelős a szegényeket sújtó állami intézkedések, a hibás szociálpolitika, a szegények állami megbélyegzése, kriminalizálása révén.

Szegénység, gyermekszegénység

Magyar viszonylatban különösen fontosá teszi a gyermekszegénység vizsgálatát az a szomorú tény, hogy nemzetközi összehasonlításban a gyermekek szegénységének aránya kiemelkedően magas.¹⁸ Az UNICEF felmérése egybeesik a 2011-es KSH népszámlálási adatokkal, eszerint ma Magyarországon 1,4 millió gyermek él, ebből minden második gyermek nélkülöz valamely területen, és 17%-uk tekinthető szegénynek.¹⁹ A gyermekszegénység pedig, a szociológiai vizsgálatok szerint nem csak a jövőbeli boldogulás esélyeit rontja le drasztikusan, de ráadásul élethosszig tartó pszichés, sőt kognitív károkat is okoz. Éppen ezért a gyermekszegénység nemcsak anyagi értelemben jelent – egyébként önmagában is hatalmas súlyú - problémát, hanem kihatással van a gyermekek „jól-létének” minden más területére is.

Magyarországon a szegénység súlyos lakhatási szegénységet is jelent. A magyar lakhatási helyzetről legutóbb 2015-ben állapították meg, *hogy „több mint 1,5 millió ember él lakhatási szegénységben, és megközelítőleg 30 ezer annak legszélsőségesebb formájában, hajléktalanságban. Miközben a lakhatási szegénység enyhítése érdekében kulcsfontosságú lenne egy működő és kiterjedt szociális bérlakás-rendszer kialakítása, az ehhez feltétlenül szükséges önkormányzati bérlakás-állomány tovább csökkent, elsősorban a lakásprivatizáció*

¹⁸ lásd: UNICEF nemzetközi összehasonlító tanulmányai, többek között a 2014-es A válság gyermekei c. tanulmánya (<http://unicef.hu/26-millio-gyermek-sullyedt-szegenysegbe/>)

¹⁹ UNICEF, 2014. illetve KSH 2011-es adatai

(http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepszelo2011_2.pdf)

miatt..”²⁰ A budapesti kiemelési okok között első helyen szerepel a családok lakhatási problémája.²¹

A szegény szülőknek, a roma szülőknek is joguk van a gyerekeikhez!

A Gyermekjogi Egyezményt 1989-ben fogadta el az ENSZ, amely a gyermeki jogok alapjává a gyermek „legfőbb érdekét” tette. A magyar állam az egyezményt 1991-ben ratifikálta²², majd 1997-ben az egyezmény alapelveire építve egy koherens, gyermekjogokra építő Gyermekvédelmi törvényt (továbbiakban: Gyvt.) fogadott el. Ahogy az Egyezmény, úgy a Gyvt. is kimondja: az állami szervek feladata a gyermek családban tartásának biztosítása megelőző, támogató szolgáltatások és intézkedések révén, és a gyermekek kiemelésére anyagi okból nem kerülhet sor²³.

Az Egyezménnyel megegyezően, a Gyvt. is alapvető jelentőséggel mondja ki: „A gyermekek védelme során az **egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani**”²⁴. Ezt várja el továbbá az Egyenlő Bánásmódról és az Esélyegyenlőség Előmozdításáról szóló 2003. évi CXV. tv. (Ebkvtv.) is. Azaz, nemzetközi egyezmények, az Alaptörvény, és törvények is tiltják a hátrányos

²⁰ Éves jelentés a lakhatási szegénységről, Habitat for Humanity, http://www.habitat.hu/files/HABITAT_2014_lakhatasi_jelentes_hosszu_1109.pdf,

A KSH friss kiadványa a lakhatási helyzetről:

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/miben_elunk15.pdf

²¹ Kovács Vera: Statisztikák és költség-számítások a családjukból anyagi és lakhatási okok miatt kiemelt gyerekek helyzetével kapcsolatban c. tanulmánya

²² 1991. évi LXIV. törvénnyel

²³ A Gyvt. 1. és 7. §-ai többek között. Azaz, „E törvény célja, hogy megállapítsa azokat az alapvető szabályokat, amelyek szerint az állam, a helyi önkormányzatok és a gyermekek védelmét ellátó természetes és jogi személyek, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezetek meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel segítséget nyújtsanak a gyermekek törvényben foglalt jogainak és érdekeinek érvényesítéséhez, a szülői köteleességek teljesítéséhez, illetve gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről és megszüntetéséről, a hiányzó szülői gondoskodás pótlásáról, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült fiatal felnőttek társadalmi beilleszkedéséről.” (1. §) illetve „A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.” (7.§)

²⁴ Gyvt. 3.§ (2)

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

megkülönböztetést, mind anyagi helyzet, társadalmi státusz, mind etnikai hovatartozás alapján.

A gyermeki jogok érvényesülésének biztosítása céljából az ENSZ 2009-ben, az Egyezmény 20. évfordulóján új, nemzetközi keret-dokumentumot fogadott el, egy részletes útmutatót (továbbiakban: Útmutató) annak érdekében, hogy a részes államok – így Magyarország is – hatékonyabban és a gyermekek jogait előtérbe helyezve tudjanak helytállni a gondoskodási kötelezettségükben²⁵. Az Útmutató két alapelvet jelöl meg: a **szükségesség** és **megfelelőség** alapelvét. A szükségességi elv lényege, hogy minden létező segítséget meg kell adni a családoknak ahhoz, hogy képesek legyenek a gyermekeiket a családban nevelni, és csak az elkerülhetetlen, legutolsó megoldási forma lehessen a gyermekek családjuktól való elválasztása. A megfelelőség elve szerint pedig a gyermeknek megfelelő alternatív gondozási formát kell biztosítani.

Az EU Bizottsága pedig 2013-as ajánlásában ismételten hangsúlyozta²⁶, hogy a gyermekek jóllétének előtérbe helyezése, a szegénységből, hátrányos helyzetből való kitörésük elősegítése nemcsak morális kötelessége a tagállamoknak, hanem egyúttal szükségszerű beruházás is a jövő generációi érdekében.

A Gyermekjogi Egyezmény és a Gyvt. szerint a gyermekeknek joguk van a családjukban felnőni, függetlenül szüleik társadalmi státuszuktól, anyagi helyzetüktől. Garanciális jelentőségű a Gyvt. 7.§-a, mely szerint **„a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.”**

²⁵ Ugyanis „az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága, a Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezmény alkalmazásának nyomán követése során arra a felismerésre jutott, hogy sok országban sem a szakpolitikákban, sem a gyakorlatban nem vették megfelelően figyelembe a gyermekek jogait, mert az érintett döntéshozók és jogalkalmazók nem értették meg kellőképpen a családokat és gyermekeket érő kihívásokat, nehézségeket.” (Alternatív gondoskodás a gyermekekről – Útmutató, ENSZ, forrás: <http://www.sos.hu/getmedia/e0316a6d-a988-4f3d-b192-e133e3896044/alternativ-gondoskodas-utmutato-final.pdf>)

²⁶Beruházások a gyermekek érdekében: a hátrányos helyzetből való kitörés, EU Bizottsági Ajánlás, 2013/112/EU

Fontos egyidejűleg hangsúlyozni, hogy vannak esetek, amikor kifejezetten szükséges az állam beavatkozása a gyermeki jogok érvényesülése érdekében, hiszen nem vitatottan a fizikai, lelki, szexuális bántalmazástól, súlyos elhanyagolástól meg kell védeni a gyermekeket. Ugyanakkor egy létminimum közelében élő, ám gyermekeit szerető és nem bántalmazó család esetén – akár roma, akár nem roma családról van szó - a legrosszabb, ami a gyermekkel történhet, ha elszakítják a számára alapvető érzelmi kötéléket jelentő szüleitől.²⁷ Ez utóbbi esetre teszi a szakemberek feladatává a törvény a társadalomba való beilleszkedésben való segített. A reménytelen anyagi helyzet ugyanis többnyire a társadalmi adottságokból, strukturális problémákból, évszázados megkülönböztetésből és marginalizálódásból fakad.

A szülők anyagi helyzete, iskolázottsága, társadalmi státusza határozza meg leginkább a gyermekek lehetőségeit. Ráadásul, a gyermekeknek „nincs ideje kivárni” ezek javulását, ami a kisgyermekkorban kimarad biológiai, szellemi, érzelmi, lelki fejlődésükből, az nehezen, - ha egyáltalán - pótolható hiányt jelent további életükben.²⁸

Ezt a folyamatot kell tehát megakasztani, de nem a szakellátásba utalással, hanem a család megerősítésével. Ahogy a nemzetközi gyermekvédelem, úgy a magyar gyermekvédelmi szakma is évtizedek óta vallja a családban tartó, támogató szociális munka elsődlegességét, a gyermekek elszakítása kivételességének elvét. A gyermekek családból kiemelése – bármilyen okból történik – mindenképpen súlyos trauma a gyermek – és a szülő számára is!

²⁷ Ld. a gyermekvédelmi szervezetekről szóló Módszertani Füzetben (2004) a fizikai elhanyagolásról írottak: a szegény családokban a lakókörnyezet, étkezés minősége, ruházat, higiénia terén jellemzően nagy hiányosságok vannak. Ám itt a gyermekvédelmi szervezetek feladata – az anyagi segítségnyújtás megszervezésén túl - felmérni, „a kialakult helyzet a gyermek számára még elviselhető-e.” Hiszen a szegénység veszélyeztető hatása egy szintig sokkal kisebb károkat okoz, mint a gyermek kiemelése! (Ld. Módszertani Füzet: A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervezetek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére, 2004)

²⁸ Lásd például: A szegénység generációk közötti átörökítése, KSH, 2012 vagy Bass László: Az esélyegyenlőtlenségek dinamikája, a Budapesti Longitudinális Fejlődésvizsgálat eredményei a gyermekek szocializációjának társadalmi meghatározottságáról MTA GYEP Budapest, 2007. illetve Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok, Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban; vagy a Unicef: Measuring child poverty c. tanulmánya (https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc10_eng.pdf)

Vannak ugyanis olyan pszichés krízisek, amelyek az élet velejárái, de a gyermekek elszakítása a szüleiktől a váratlan, sorscsapásszerű krízisek csoportjába tartozik. A gyermekeket a számukra legfontosabb, érzelmi biztonságot jelentő szüleiktől, testvéreiktől, otthonuktól, sokszor iskolájuktól, barátaiktól, a megszokott környezettől is egyszerre, – és számukra sokszor ismeretlen okból – szakítják el. A krízis helyzetében a gyermekek alkalmazkodni próbálnak, de ilyen fokú trauma esetén ez nem mindig, sőt, sajnos gyakran nem sikerül: az egyensúlyi állapotuk kibillen, gyakran depresszióssá, agresszív, szorongóvá válnak, vagy egyéb „kóros” lelki állapot állandósul az életükben. Ráadásul, a kiemelt gyermekek az intézményi ellátásba kerüléssel már másodlagosan, sőt sokszor még többszörre traumatizálódnak; hiszen a kiemelésükre is sok esetben egy-egy kritikus otthoni válsághelyzet adott okot. Szintén nem elhanyagolható az intézményekben való elhelyezés (institucionalizáció) nagyon káros hatása a gyerekekre!

A TASZ álláspontja szerint tehát az anyagi okokból fennálló veszélyeztetés (mint gyermekéhezés, lakhatási problémák) esetén nem elfogadható válasz az állam részéről a gyermekek családból történő kiemelése, akkor sem, ha természetesen a súlyos anyagi depriváció veszélyezteti a gyermekek, és szüleik testi, lelki és érzelmi jóllétét. Az állam feladata ebben a helyzetben a családok számára olyan lehetőségek biztosítása, amely a mélyszegénységéből való kitörést, a gyermekéhezés megszüntetését, a lakhatási gondok rendeződését, a hajléktalanság megszűnését teszi lehetővé. A segítségnyújtásban az állami hatóságoknak, az önkormányzatoknak, a gyermekjóléti szolgáltatóknak együtt kell működniük a családokkal és elő kell segíteniük a gyermek családban történő nevelkedését, az ezt lehetővé tevő, a család helyzetéhez, szükségleteihez igazodó ellátás révén.²⁹ Amíg az állam megfelelő szociál- és költségvetési politikával nem biztosítja az ehhez szükséges forrásokat, addig az állami és önkormányzati helyi szereplők nem képesek a gyermeki jogok érvényesülését garantáló tevékenység végzésére, vagyis alapvető jogok érvényesítésülésének

²⁹ Gyvt. 2.§

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

biztosítására. Ezt igazolja az a tény, hogy a szakellátásba kerülő gyerekeknek csak töredéke van a kiemelés előtt alapellátás keretében gondozva!³⁰

Az alapellátás jól működésének feltétele az is, hogy a Gyvt. által létrehozott szakmai együttműködési rendszer (ún. 'jelzőrendszer') hatékonyan működjön. A törvényen kívül azóta számtalan szakmai útmutató, ombudsmani jelentés, tanulmányok is megállapították, milyen alapvető fontosságú a jelzőrendszer tagjainak együttműködése egy-egy családgondozás során. Mégis, újra és újra felmerül az együttműködés hiánya³¹, legutóbb a nagy port kavart szigetszentmiklósi ügyben készült hosszú, feltáró jellegű ombudsmani jelentésben, amely szerint **„a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai között a jelzéseken túlmutató érdemi és hatékony együttműködés nem volt.”** (...) Mindez a jogállamiságból eredő jogbiztonság követelményével, valamint az érintett **gyermek védelemhez és gondoskodáshoz fűződő jogával** összefüggésben okozott visszásságot, egyúttal sértette a gyermekek legjobb érdekét figyelembe vevő eljárás elvét is.³²

Segítsen az állam a szegény családokon, a gyerekekért!

A szegény szülők – a köztük felülreprezentált szegény roma szülők – gyermekeinek jogellenes kiemelése sérti a gyermekek és a szülők alapvető jogait.

Ez a jogellenes gyakorlat a magyar társadalom szociális állapotán kívül szorosan összefügg az állami szociálpolitika, szociális munka minőségével, a preventív programok és a rendszerszemlélet hiányával is. **Mi kell egy jól működő gyerekvédelemhez? A TASZ javaslatait a következő pontokban foglaljuk össze.**

³⁰ Rácz Andrea pl. 2014-es tanulmányában 17 %-ot említ, Rácz, 2014. 35.

³¹ A szakellátásba kerülő gyerekeknek csak 17 %-a volt a kiemelés előtt alapellátás keretében gondozva. Ez rávilágít arra, hogy a jelzőrendszer működése milyen kritikus állapotban van, hiszen ezen intézmények feladata pontosan az lenne, hogy észlelve a problémákat, még időben jelezze a szolgálat felé, hogy a családgondozók a szülőkkel együttműködve rendezni tudják a soraikat. (Rácz Andrea, 2014. 31.)

³² Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-7903/2013. számú ügyben

1. Érvényesüljenek a jogszabályi rendelkezések és tilalmak, az anyagi okból kiemelés tilalma, a hátrányos megkülönböztetés tilalma!

A Gyvt. szerint az állami szervek „a gyermek mindenk felett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el.”³³ Azaz, a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok és gyámhatóságok kötelessége a gyermekek egyenlő bánásmódhoz és családban felnövekedéséhez való jogának garantálása, a szülők magánélethez, egyenlő bánásmódhoz való jogának biztosítása. Ez csak akkor tud megvalósulni, ha az állam nem hagyja véglegesen leszakadni, menthetetlenül elszegényedni a családokat, hiszen a gyermekvédelmi szervek nem tudják megoldani a társadalmi leszakadás problémáját. Ezen túl az alapvető jogok érvényesülése érdekében alapvető feltétel a gyermekjóléti alapellátás kellő finanszírozottsága; a szakemberek mind anyagi, mind erkölcsi, érdemi megbecsültsége és a magas színvonalú szakmai munka minden egyéb feltétele (ld. 2-7. pontok).

2. Gyermekek központú, rendszerszemléletű, preventív szociális munkát!

A Gyvt. – ahogy feljebb ismertettük - fontos elveket és szakmai célokat irányoz elő, amelyek a gyakorlatban viszont nem (vagy nem megfelelően) valósulnak meg. A prevenció jelentőségét ugyan minden szakember elismeri, de a mai magyar szociális szakma anyagi, infrastrukturális, és részben szemléletbeli hiányai miatt is, a hatékony preventív munka jelenléte a gyermekvédelemben kivételes. Márpedig, az alapellátás során a prevención kell legyen a hangsúly az anyagi okból való kiemelés tilalmának érvényesülése érdekében! A prevenció hatékonyan csak a családdal egyenrangú együttműködésben, komplex, családokat segítő szociális munka révén valósulhat meg!

³³ Gyvt. 2.§ (1)

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

3. Átmeneti elhelyezési lehetőségeket!

Az intenzív családmegtartás módszertana, a mai magyar lakhatási helyzet válsága és a Gyvt. elvei (mint a fokozatosság) mind-mind egy irányba mutatnak: meg kell teremteni azokat az átmeneti fokozatokat, ellátási formákat, lakhatási lehetőségeket, melyek a családok szétszakítását meg tudják akadályozni. Ilyen átmeneti ellátási forma a gyermekek és a családok átmeneti otthona, illetve a helyettes szülők hálózata. Ám a mai magyar gyakorlatban ezek szinte fel sem merülnek reális opcióként a szakemberek számára, mert nincs elérhető közelségben otthon, vagy ha akad is, teljes telítettséggel üzemel, éveket kellene várni egy üresedésre.

Továbbá, amennyiben a családok átmeneti otthonához, illetve a gyermekek átmeneti otthonához, mint átmeneti elhelyezéshez a rendszer nem tesz hozzá több szolgáltatást is, akkor a CSÁO egyszerű szállóként, a GYÁO pedig a szakellátás előszobájaként üzemel. Ha nem segítik a szülők munkába állását, pénzkeresését, családi kapcsolataik rendezését, akkor egy év múlva sem lesz több esélyük a normalizált önerőből fenntartott lakhatásra. Éppen ezért olyan fokozatos átmeneti ellátási láncolatot kell létrehozni, amelyben lépésről lépésre válhatnak egyre önállóbbakká a családok.³⁴

4. Jelzőrendszeri együttműködést, protokollt, utánkövetést!

A Gyvt. megteremtette a szakmai együttműködés kereteit a 'jelzőrendszer' felállításával, és a törvényen kívül azóta számtalan szakmai útmutató, ombudsmani jelentés, tanulmányok is megállapították, milyen alapvető fontosságú a jelzőrendszer tagjainak együttműködése egy-

³⁴ Ez az elképzelés egy régóta működő modell egyébként, még a 90-es években indult „Housing first” kampány néven, Amerikában. A Magyarországon is elindult „Elsőként lakhatást! modell lényege³⁴, hogy a hajléktalan ügyfél tartósan és önállóan oldja meg a lakhatását. További jellemző, hogy különböző támogató ellátásokat nyújtanak az ügyfél számára, ami elősegíti a lakásban bennmaradást, és a lassú előréblést is. Ez az utógondozói csapat folyamatos esetkezelést biztosít, és mindent elkövet annak érdekében, hogy lakásban tartsák a beköltözőket, még akkor is, ha egy rövidebb időszakra az ügyfél elhagyja a program keretében bérelt ingatlant.³⁴ A cél tehát az átmeneti otthonok helyett a család saját önálló lakhatásának megoldása, támogatása, hiszen az intézményi elhelyezés alapvetően káros hatású (hospitalizál).

egy családgondozás során. Kell tehát egy olyan szakmai konszenzuson alapuló **protokoll**, amely segít eligazodni a gyermeki jogok ütközése során. Továbbá, attól tud fejlődni a szakma, ha a súlyos esetek **érdemi kivizsgálásra** kerülnek. *A vizsgálatok lényege nem a gyermekvédelmi láncolat legalján levő szociális munkás felelősségre vonása és elbocsátása kell, hogy legyen, hanem az eset mögötti rendszerszintű szakmai probléma megvizsgálása és javítása.*³⁵

5. Biztosítsa az állam a gyermekvédelmi szakemberek szakmai felkészültségét, továbbképzését!

A családmegtartó, rendszerszemléletű szociális munkához nemcsak pénz, hanem nagyon jól képzett, megbecsült szakembergárda is kell! Ehhez alapvető feltétel, hogy csak kellően képzett szakemberek dolgozhassanak a gyermekvédelmi rendszerben³⁶, akiknek képzése, továbbképzése során nagy hangsúlyt fektessenek az előítéletmentes, multikulturális szemléletű, a kliensek méltóságát tiszteletben tartó, családokat hatékonyan segítő szakmai hozzáállásra. Az is fontos, hogy a gyermekvédelmi jelzőrendszert alkotó szakemberek közös, integrált továbbképzésével váljon hatékonyabbá az együttműködésük. Szintén alapvető feltétel, hogy a családgondozók kiegészítését megelőzendő teljesíthető esetszámmal, és folyamatos szakmai támogatással, szupervízióval, a rekreálódás lehetőségével dolgozhassanak. Nem elhanyagolható tehát az sem, hogy mind szakmailag mind anyagilag sokkal jobban meg kell becsülni a szociális szakembereket, hiszen ennek hiányában az előző feltételek is illuzórikussá válnak.

³⁵ A magyar törvény az angol mintát követi, szintén az Egyesült Királyság gyermekvédelmi rendszerében van minta ezen tanulmányok elkészültére is. Az ún. „serious case reviews” (SCR) olyan esetekben készül, amikor egy gyermek súlyos bántalmazására, elhanyagolására vagy halálára kerül sor. A kivizsgálás célja, hogy abból az egész szakma tanulhasson a jövőre nézve, hogy még egyszer ne kerülhessen sor olyan szakmai hibákra, amelyek elkerülhetővé tették volna a tragédia bekövetkeztét. Az esettanulmányok egy nagyon összetett útmutató alapján készülnek, így szakmai párbeszéd alapjai lehetnek, és nem a gyors felelősségáthárítást lehetővé tevő munkáltatói leiratok (<https://www.nspcc.org.uk/preventing-abuse/child-protection-system/england/serious-case-reviews/>)

³⁶ **Ahogy az alapellátásban, úgy a szakellátásban is aggályos a képzettségi feltételek szabályozása. Ld. pl Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2648/2015. számú ügyben**

6. Növeljék jelentősen az alapellátás állami költségvetési támogatását, tegyék érdekeltté a magas színvonalú alapellátásban a fenntartó önkormányzatokat!

A Gyermekeji Egyezmény 4. cikke felhívja az államokat, hogy az „elérhető források maximumát” a gyermekek jogainak biztosítására fordítsák, a gyermekek gazdasági, szociális és kulturális jogai érvényesülése érdekében. Ehhez az állami költségvetést kifejezetten gyermekeji szempontból és fókusszal kell elemezni (ún. Child budgeting).³⁷ Ehhez képest Magyarországon ilyen gyermekeji fókuszú költségvetés soha nem készült.

Rendkívül aggályos az a paradox financiai rendszer, hogy az alapellátást fenntartó önkormányzat - anyagilag mindenképp - abban érdekelt, hogy a gyerek szakellátásba kerüljön, hiszen innentől a gyermek ellátása nem a helyi költségvetést terheli, míg az alapellátás biztosítása a települési önkormányzat feladata és anyagi terhe. A TASZ álláspontja szerint ez súlyos diszfunkcionalitáshoz vezető probléma. Olyan alapellátási rendszerre van szükség, amelyben a fenntartó önkormányzatok érdekeltek a minél magasabb szintű szolgáltatás fenntartásában, és amelyben ezen szolgáltatás minőségbiztosítása is biztosított.

Amellett, hogy az állam Egyezmény szerinti kötelessége a lehetséges maximumot a gyermekek jogainak (köztük a családban nevelkedés) biztosítására fordítani, ez hosszú távon anyagilag is megérné az államnak. A szakellátás fenntartása ugyanis nagyon drága: egy szakellátásban lévő gyermek ellátásának éves költsége 2-2,5 millió forint³⁸. Költse ezt az összeget a magyar állam a családok anyagi és szolgáltatásokkal való támogatására, hogy ezzel

³⁷ „A Gyermekeji egyezmény előírja az államoknak, hogy a gyermekek gazdasági, szociális és kulturális jogainak „a rendelkezésre álló források legnagyobb mértékében” kell érvényt szerezni. Nincs olyan állam vagy település, mely meg tudja határozni, hogy milyen jól teljesíti ezt a kötelezettségét, anélkül, hogy részletes és pontos költségvetési elemzést ne készítsen, beleértve azt a keretrendszert, amely megvizsgálja, hogy a költségvetési kiadások milyen hatással vannak a gyermekekre.” (forrás: http://unicef.hu/wp-content/uploads/2016/07/GYBT-sz%C3%ADnes_FIN.pdf?29a9d4)

³⁸ Az éves állami normatíva kb. 900 ezer forint (<http://tasz.hu/node/16407>) és ehhez a szolgáltatók még hozzátesznek egy legalább ugyanekkora összeget. Szolgáltató függvénye, hogy mekkora összeget tud még hozzátenni, nagyon különböző a szolgáltató, az ellátási forma és a szükséglet szerint is, ezért nem lehet pontos adatokkal számolni. Mégis, azt lehet mondani, hogy reálisan 2-2,5 millió forint körül mozog egy állami gondozásban élő gyermek éves költsége.

TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

hosszú távon sokkal fenntarthatóbb és a gyermeki jogokat előtérbe helyező rendszert hozzon léte!

7. Esélyegyenlőséget megvalósító szociálpolitikát, anyagi biztonságot a családoknak!

Nem hagyhatja az állam leszakadni a családokat, hiszen a gyermekek biztonságáért a családjuk egzisztenciális biztonságán keresztül lehet tenni. A családok jövedelmi biztonságát és életesélyeik növelését számos kormányzati eszköz szolgálhatná, többek között a transzferek és a szolgáltatások célzott fejlesztésén; az adórendszeren; a valós munkaerőpiaci foglalkoztatáson és a szociális bérlakás-hálózat fejlesztésén keresztül. Hagyjon fel az állam a szegényellenes szociálpolitikával!

8. Legyen érdemi párbeszéd a kormány és a szakma között!

A gyermekvédelmi szervezetek régóta felhívják a figyelmet a fenti problémákra, továbbá számtalan ombudsmani jelentés jelezte már a rendszerproblémákat. Ezért a javaslatcsomagunk kifejezetten szakmai megvitatásra, és nem az íróasztal-fióknak készült. A fenti szakmai javaslatokról érdemi párbeszédet kell folytatni a döntéshozóknak a szakmai és civil szervezetekkel³⁹!

³⁹ Ahogy ezeket az alapelveket és stratégiákat a 'Legyen jobb a gyermekeknek!' Nemzeti Stratégia meghatározza (47/2007. (V. 31.) OGY határozat, <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a07h0047.OGY>)